

LÕPPTIINUSE RISKID

ULRIKA DANZIGER

Kas märal sünnib terve varss on võimatu öelda isegi kõige kogenumal hobusepidajal või tippspetsialistil loomaarstil. Samas ennustavad mitmed tunnused lõpptiinul märal võimalikke tõiseid probleeme nii märal kui varsal. Millistel puhkudel siis peaks muutuma valvsaks? Millal kutsuda appi loomaarst?

Esimene märk lähenevast poegimisest (või lähenevast tiinuse häirimisest) on mära udara areng või tursete teke kõhu alla ja rinnakule. Probleemid, mis tekitavad enneaegset udara arengut, võib jaotada kolme gruppi: platsentiit, kaksikud ja vale paaritus/seedemendusaeg. Väga tähtis on teada mära eelnevate tiinuste pikkust, sest tavaliselt kõigub see individuaalselt. Rusikareegel on, et mära tiinus kestab 11 kuud, kõikumisega plussmiinus kaks nädalat. Sünnitusprotsessi algatab alati loode – küll keerulist teed pidi, aga siiski on initsiaatoriks loote valminud kopsud. Klassikaliselt loetakse enneaegseks varssa, kes sünnib enne 320. tiinuspäeva. Samas on mõned samaealised varsad väga elujõulised, teised 360 päeval sündinud äärmiselt probleemsed. Seda segast olukorda on püütud kirjeldada erinevate terminitega – enneaegsed varsad (ingl k *premature*) ja mitteküpsed varsad (ingl k *dysmature*).

Isegi kui varss sündis peale 320. tiinuspäeva, on ta funktsionaalselt enneaegne ja vajab arstiabi järgmiste väliste tunnuste korral:

- Vähene kehamass
- Lontis kõrvad
- Randmed ja kannad on pehmed, sest kõhred pole veel valminud
- Karvkate on lühike ja siidine

Sellistel varssadel tekivad väga suure tõenäosusega hingamisprobleemid. Kui märal on platsentiit või on tegemist kaksikutega, valmivad varssade kopsud varem ja nad on elujõulisemad kui emapoolsete probleemideta varsad samal ajal sündides. See moment on märaomanikule väga oluline sellepärast, et kui sünnib varss märal, kellel on udar valminud liiga vara (tõenäoline loote stressiseisund emakas platsentiidi tõttu) – võib loota varsa sündi, kes ei vaja hingamise intensiivravi (loomulikult peab ka sel juhul loomaarst neid uurima, sest kõrgem on sepsise, aju- ja neerukahjustuste risk).

Kevad toob hobusekasvatajatele ikka kaasa nii rõõme kui muresid. Ühelt poolt rõõm sündivates varssadest, teiselt poolt mure – kas kõik läheb ikka hästi. ehk õnnetus, millest iga hobuseomanik peaks teadlik olema

Kui välisel ootamatul põhjusel (näiteks mära trauma, koolikud, ootamatu stressiolukord jms) algab sünnitusprotsess varem kui n-õ loote poolt määratud aeg, peab valmistuma tõsiseks tööks ka kliinikutingimustes: varss vajab eelkõige hingamiseldite toetust ja muud igakülget abi ellujäämiseks.

Organism on tervik – kui tekivad kopsuprobleemid, häiruvad varsti ka teised organid. Seetõttu on sünnituse esilekutsumine hobusel väga riskantne protseduur isegi 365 päevase tiinuse puhul. Kui inimestel alustatakse varem hormoonravi, mis loote kopsude valmimist intensiivistab, on hobune selles osas erinev (lõplik varsa küpsemine toimub viimase kolme päeva jooksul) ja sama ravi neid ei aita.

Platsentiidi tunnustega mära peab ravima intensiivselt erinevate ravimitega, et pikendada tiinust. Ravi on kompleksne – antibootikumid, põletikuvastased ained, tiinushormoonide analoogid ja tõsisematel juhtudel lisahapnik (hobuloode on eriline oma hapniku vajaduse poolest). Kergematel juhtudel piisab vahel liikumise piiramisest ja söödaratsiooni muutmisest, üldist soovitusi on raske anda, iga patsiendi puhul peab loomaarst otsustama eraldi.

Ma soovitan tungivalt mitte ootama jääda, vaid alati kutsuda spetsialiseerunud loomaarst juhul, kui mära individuaalset tiinusekestust arvestades areneb udar liiga vara. See tähendab varem kui loodetav poegimine

miinus umbes 20 päeva. Sama kehtib kõhu- ja rinnakualuse turse kohta.

Platsentiit on ohtlik varsale, mitte märeale. Kuid on ka märeale ohtlikke seisundeid. Üks keerulisemaid ja lootusetu prognoosiga on haruldane hormonaalne häire, mille puhul areneb vähehaaval anoreksia, mis lõpeb täieliku söödast keeldumisega. Selline seisund lõpeb tavaliselt tiine mära surmaga. Seda esineb õnneks harva, kuid kahtluse puhul peaks kutsuma arsti, kes teeb vajaliku kliinilise läbivaatuse ja vereproovid. Väga kiirelt ja teadlikult reageerides aitab ainult mära sunniviisiline söötmine. Selleks tuleb lausa tema kõrval istuda ja tükikeste-haaval sööta porgandeid, leiba vms.

Mära kõhuseina- ja lihaste rebendi korral tekib kõhu alla turse, märeale on tugevad valud, udarasse ilmub tavaliselt veri. Nad ei taha liikuda, süüa, maha heita. Sellisel juhul on oluline välistada koolikud, piirata liikumine miinimumini. Kõhule paigaldatakse pehmenustega tugiside ja manustatakse valuvaigisteid. On suur lootus, et sünnib õigeaegne terve varss, sest loodet selline seisund otseselt ei ohusta. Poegimisel peab olema valmis sünnitusabiks seisval märeale, sest nad ei taha maha heita.

Peale poegimist võib varsale anda mõnelt teiselt märealt lüpsitud ternespiima, veri udarast kaob oodatavalt ühe ööpäevaga. Mära võib hiljem vajada songaoperatsiooni ning teda ei saa enam kunagi tiinestada, kuid tal on võimalus jätkata oma normaalset elu.

Tõsisemal juhul rebeneb kõhulihaseid toetav kõõlus vaagna küljest – sellisel juhul muutub kõhuseina kuju tugevalt ja udar liigub ebaloomulikkude asendisse. Ka siis on võimalik saada elus varss, kuid mära ei saa enam aidata.

Väga haruldane on seisund, kui emakasse koguneb äkki liigselt lootevedelikku (lad k *hydrops allantois*). Mära kõht paisub kiirelt ja tekib kõhuseina rebendite, kõhuseiseste organite kahjustumise ja hingamistakistuse oht. Mära elu päästmiseks peab valmis olema tiinuse katkestamiseks.

Emakakeerdu esineb märeale anatoomiliste iseärasuste tõttu harvem kui veisel, selle tunnuseid on koolikutest raske eristada.

Enne poegimishooaega tasub välja otsida andmed mära eelmiste tiinuste kohta, kontrollida kindlasti seemendus/paaritusaegu, tuletada meelde, kui kergelt mära tiinestus.

Erilist tähelepanu tuleb osutada märeale, kes tiinestusid endometriidi tõttu raskelt. Konsulteerima peaks ka oma loomaarstiga ussirohtude-vaktsineerimiste jms osas.

Väga oluline on jälgida mära udarat juba paar kuud enne loodetavat poegimist – mida varem probleemid avastada, seda suurema tõenäosusega sünnib elus varss.

Küsi alati nõu – ei ole olemas rumalaid küsimusi, on hiljaks jäänud küsimused!